

Udvalg af Jens Worms efterladte Samlinger.

Ved Sognepræst Vilhelm Bang.

Horsens lærde Skoles Bibliothek fik for et Par Aar siden en temmelig værdifuld Forøgelse, idet nemlig Arvingerne efter den i 1886 afdøde Provst O. Fabricius i Magleby paa Langeland — fra 1843 til 1849 Kateket i Horsens, hvis Historie han 1879 har beskrevet — til Skolen skjænkede hans Optegnelser og Samlinger. Disse dreje sig mest om Horsens Kjøbstads Historie. Blandt Brevene, som han i de mange Aar, han gjorde Samlinger til sit Værk, i den Anledning fik fra forskellige Mænd, findes der adskillige, som det ogsaa paa Grund af deres private Indhold vil kunne være af Interesse at faa trykt, naar en Række Aar ere gaaede. — Desuden findes i Fabricius's Efterladenskaber en Del Papirer, der, som man kan se, har tilhørt den lærde Rektor i Aarhus, Professor Jens Worm, som bl. A. ved sit Lexikon over lærde Mænd har sat sig et varigt Minde i den danske Literatur. Ved hans Død 1790 ere de tilfaldne hans Søstersøn og Plejesøn, den ogsaa bekjendte Skolemand Rektor Ole Worm i Horsens. Denne, der døde 1830, testamenterede sin Bogsamling til Horsens Skole, og man skulde jo da antage, at disse literære Optegnelser ogsaa maatte have til-

faldet Skolen. Formodentlig ved en Fejltagelse ere de blevne solgte paa Auktionen efter Rektor Mülertz 1844, paa hvilken de kjøbtes af daværende Kateket Fabricius, efter hvis Død de nu endelig ere havnede der, hvor det maa antages, at deres rette Hjem er. At der har været en Del flere Optegnelser, hvilke nu ved Tidernes Ugunst ere forsvundne, kan ses af Numrene, med hvilke de ere mærkede. Selvfølgelig er Indholdet meget forskjelligartet: der findes mange Optegnelser af J. Worm selv baade til hans Skolehistorie og hans Literatur-Lexikon og i andre Retninger; Breve til ham i Anledning af hans Lexikon, blandt hvilke især en Mængde fra Biskop J. K. Bloch i Ribe, der af sit Kjendskab til den fynske Gejstligheds Historie har givet Worm mange personal- og literaturhistoriske Oplysninger; Afskrifter af hele Bøger eller større Uddrag af dem, til Dels ældre end Worm, og skrevne med forskjellige Hænder — mange afskrevne af J. Worms Fader, Lektor theol. O. Worm — saa muligvis et enkelt kan være det oprindelige Manuskript; ikke faa Familiepapirer, mest de i fordums Tid saa grasserende »Bindebreve«; ligeledes en Del Bryllupsvers, mest fra det 17de Aarhundrede, i hvilke Datidens Skjæmt viser sig paa en saa obscøn Maade og med saa cyniske Udtryk, at dersom i vore Dage en Mand opvartede med slige Vers ved et Bryllupsbord, kunde han gjøre temmelig sikker Regning paa at blive vist ud af Stuen, osv.

Det vil saaledes vise sig, at det er en meget broget Samling af meget forskelligt Værd. En Del deraf handler om særlig jydsk Forhold og hører derfor nærmest hjemme i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, hvor flere Stykker ville blive optagne. Meget falder mere eller mindre ind under Kirkehistorien og er da maaske rettest paa sin Plads i »Kirkehistoriske Samlinger«. Her skal nedenfor foreløbig meddeles nogle Smaastykker af blandet Indhold.

1. En Salme af Jens Worm.

Blandt Worms Samlinger findes en lille Bog i Oktav, i hvilken han har samlet og afskrevet en Del (50) »Vigtige Sprog af den hellige Skrift til daglig Opmuntring og Eftertanke«. Bagest har han anført Titlerne paa 21 Salmer »til daglig Opbyggelse« af Pontoppidans Salmebog. Midt i Bogen findes en Salme, som, efter Versenes Begyndelsesbogstaver at dømme, synes at være forfattet af ham selv; under den er skrevet: »1778; Melodi: Som en Hjort med Tørst befangen«; som Overskrift staar: »Sidste Svane-Sang«. Worm levede rigtignok tolv Aar efter. Skjøndt denne Salme ikke naaer den højeste poetiske Flugt, hæver den sig dog over en Del af de Rimerier, som Datidens gudelige Digtning frembragte. Det forekommer mig derfor, at den er for god til at glemmes.

1.

Jesu! du min Sjæles Glæde,
Du min allerbedste Ven!
Tør jeg for dit Ansigt træde,
Tør jeg komme frem igjen?
Jo, jeg drister mig dertil;
Du har lovet, at du vil
Syndere til Naade tage,
Naar de vende om tilbage.

2.

Ere Synderne end mange,
Jeg dog haaber visselig
Udi Naade at erlange
Synds Forladelse ved dig;

Du mig dyre har gjenløst
Og dit Blod for mig udøst;
Din Forsonings Kraft er gyldig
For alt det, som jeg var skyldig.

3.

Naar jeg da vil overgive
Mig, o Jesu! i din Haand,
Vil du vist mig naadig blive,
Frelse Legem, Sjæl og Aand.
Synden har da ingen Magt,
Helvede er underlagt;
Himlen er min Arv og Eje,
Som du mig har bragt til Veje.

4.

Søde Jesu! gid jeg kunde
Finde saadan Sjæle-Ro;
Vilde du dog nogenlunde
Styrke min forsagte Tro!
Knus dog ej det svage Rør,
Men i Naade mig bønør,
Saa jeg maa i Hjærtet finde,
At du kraftig boer der inde.

5.

Vel erkjender jeg tilfulde,
At du haver mig forløst;
Men den Trøst, jeg deraf skulde
Udi Troen have øst,

Er dog ej saa levende,
 Som jeg gjerne ønskede;
 Giv da Liv, giv Kraft, giv Naade,
 Saa er Døden mig en Baade.

6.

O! hvor længes jeg at være,
 Søde Frelser! hos dig;
 Verdens Rigdom, Vellyst, Ære
 Kan nu ej behage mig.
 Men naar du forvisse vil,
 At jeg evig hør dig til,
 Ak! saa kom, jeg er tilrede,
 Kom i Naade, ej i Vrede.

7.

Rør min Sjæl ud af det Høje,
 Lædsk mig med din Naades Saft;
 Kast til mig et naadigt Øje,
 Lad mig føle Troens Kraft;
 Saa skal Intet skille mig,
 Milde Frelser, fra dig;
 Men du skal alene være
 Al min Trøst, mit Liv, min Ære.

8.

Maatte det dig, Gud, behage,
 Mig at skjænke denne Trøst,
 Vilde jeg mod Døden tage
 Med den haabefulde Røst:
 „Milde Fader, i din Haand
 Jeg befaler nu min Aand.“
 Giv, o Gud! min matte Tunge
 Maa tilsidst saaledes sjunge.

2. Søren Lintrups Afskedsbrev til Gejstligheden i Viborg Stift.

Den 15. Oktober 1724 døde den kongelige Konfessionarius Christen Sørensen Lemvig; til hans Eftermand udnævntes den 26. Februar 1725 Viborg Stifts Biskop Søren Lintrup; at denne Mand allerede et Par Maaneder i Forvejen har været sikker paa sin Udnævnelse, ses af en Afskedsskrivelse, han forfattede for at sende den til Stiftets Gejstlighed; den findes, med Lintrups egen Haandskrift, i de wormske Samlinger; under den staar 30. December 1724; men Lintrup har dog formodentlig været saa forsigtig at vente med at afsende den, til hans Udnævnelse officielt har foreligget, saafremt den da i det Hele taget er udsendt til Gejstligheden, hvilket ifølge Meddelelse fra Viborg Bispekontor dog ikke er sikkert.

Plurimum Venerande et Clarissime Dne Præposite,
Reverendi Dni Pastores,
Amici honoratissimi!

Som det har behaget Guds forunderlige og urandsagelige Forsyn at disponere H. K. M. dertil, at han ej alene uden nogen min Ansøgning og Tanke, men endogsaa mod alle de uskrømtende Undskyldninger og Motiver, som jeg kunde gjøre, enten af Alder ¹⁾ og Svaghed, eller af egen Uduelighed, har kaldet mig fra dette Stift, som jeg paa 5te Aar, Gud veed bedst, med hvad Hjærte og Intention, omendskjøndt, maaske, med liden Frugt, har forestaaet, til at være Hans Majts. Konfessionarius

¹⁾ Lintrup var født 1675 og altsaa ikke 50 Aar, saa Alderen kan da ikke have trykket ham i altfor urimelig Grad. — At han forfattede denne Afskedsskrivelse et Par Maaneder før Udnævnelserne virkelig fandt Sted, tyder paa, at Undskyldningerne næppe have været alvorlig mente.

og Hofprædikant, og jeg ikke kan vente tiere Lejlighed at se og tale med Dem paa Jorden, saa har jeg ikke uden Afsked villet rejse bort fra Dem, men ved disse Linier aflagt min kjærligste og tjenstvilligste Taksigelse til Alle og Enhver især for deres gode, omendskjøndt korte, Omgængelse, og derhos hjærtelig bede, at jeg herefter fraværende, som nærværende, maa være indesluttet i deres christelige Bønner, for det vanskelige Embede, jeg i saa høj Alder og med saa slet Legemes og Sinds Kræfter maa antage. Og som jeg kunde bruge den hele Apostelen Pauli Valet og Afskeds-Tale til Lærerne i Epheso, saa vil jeg for Vidtløftighed afbryde, da jeg ikke uden Graad og Hjærtens Bekymring kan skrive dette, aleneste laane hans Ønske til Slutning: »Og nu, Brødre, befaler jeg Eder Gud og hans Naades Ord, som er mægtigt til at opbygge Eder og at give Eder Arvelod blandt alle de Hellige.« De faa iblandt Eder (thi jeg takker Gud, at de have ikkun været faa), som med deres Egenraadighed og Gjenstridighed, mod mine velmente Raad og Paamindelse, og adskillige ufortjente Chikaner, Tid efter anden, har plaget og kvælet min velmenende Sjæl, og dermed maaske ej givet liden Aarsag til denne Skilsmisse, vil jeg overlevere Guds naadige Regering til Omvendelse, og ønske, at min Successor, som efter Guds Forsyn skal antage Embedet efter mig, ej alene maa føre lige saa god Villie og Intention med sig, men endogsaa finde mere Hjælp, Assistance og Succes til at udføre alle Ting til Guds Ære, hans dyrekjøbte Menigheds Opbyggelse og det almindelige Bedstes Befordring, end jeg har haft. I dette og et glædeligt og lyksaligt Nytaarsønske jeg slutter og forbliver med al Sincerité

Hans Velærværdigheds og samtlige ærværdige
Herredsbrødres tjenstberedvilligste

S. Lintrup.

Viborg d. 30. Decbr. 1724.

3. Søgnedags-Gudstjeneste i Aarhus.

Enhver veed, at under Struensee's kortvarige Regimente afskaffedes ved Forordning af 26. Oktober 1770 en Del af Kirkens hidtilværende Helligdage, der formentes overflødige, ja vel endog skadelige, »fordi de«, som Forordningen motiveres, »mere bruges til Lediggang og Laster end til sand Gudsdyrkelse«. Mindre bekjendt turde det derimod være, at allerede Christian VI ved et Reskript af 1. Maj 1739 indskrænkede Antallet af Prædikener ikke saa lidt, idet paa Landet og i de fleste Kjøbsteder de tidligere Froprædikener, Tolvprædikener og Ugeprædikener for en stor Del skulde afskaffes — til Dels vare de faktisk ophævede, idet Erfaring mange Steder havde vist, at Ingen indfandt sig ved dem — og hellere afløses af Katekisationer, som Datiden satte stor Pris paa og viste megen Iver for. At imidlertid mange Gejstlige ansaa den lovformelige Ophævelse af disse Gudstjenester som højst uheldig og lige saa formastelig, som man en Menneskealder senere ansaa Struensee's Foranstaltninger for at være, kan ikke undre os; og det er vel muligt, at det netop var de dygtigste Repræsentanter for den gamle Skole, som nødigst saa Forandringen iværksat. En saadan orthodox Theolog var Frederik Nannestad, som 1732—48 var Stiftsprovst i Aarhus, derpaa blev Biskop i Trondhjem til 1758, da han forflyttedes til Christiania Bispestol, hvorfra han tog sin Afsked 1773, og Aaret efter døde.

Formodentlig er Planen om Afskaffelsen af disse Prædikener 1738 sendt til de forskjellige Biskoppers Erklæring; og det er da nok muligt, at Biskoppen i Aarhus, Peder Jakobsen Hygom, der samme Aar havde faaet sin Udnævnelse, har ønsket at høre Stiftsprovst Nannestads Mening, da han maatte være mere kjendt med Forholdene i Stiftet end Biskoppen, der ganske vist forhen i et Aars

Tid havde været Præst ved Frue Kirke i Aarhus og Provst over Ning Herred, men dog næppe var bleven saa nøje kjendt med de Forhold, som nu skulde ændres. Senere havde Nannestad for øvrigt jævnlige Stridigheder med Hygom, der endog klagede over ham til Kirke-Inspektions-Kollegiet. Den af Nannestad afgivne Erklæring lyder saaledes:

»Angaaende de Prædikener, som i Aarhus Domkirke skulle afskaffes, da, dersom det bliver befalet, at de skal ophøre, skal jeg findes lige saa lydige som nogen anden, saadant at efterkomme, dog med Suk, at Gud, til hvis store Navns Ære og Tjeneste de ere indstiftede og hidindtil vedligeholdte, [ikke] med Vrede og Hævn vilde besøge det paa vores Fædreland og i Synderlighed over vores fattige Stad. Men spørges her om mine ringe Tanker, da ere de saadanne:

1. Søndags Tolvprædiken betjenes af Hospitalspræsten, som tillige er Kapellan til vor Frue Kirke, hvorfor ham er tillagt af Domkirkens Kapitels Gods en Gaard i Vrads Herred, som gamle Kapitels-Bøger udvise. Skulde den bemeldte Kapellan finde sig besværet ved den Tolvprædiken at forsyne, da, naar den tillagte Gaard i forsvarlig Stand maatte leveres, erbyder begge Kapellanerne til Domkirken sig upaaklagelig at betjene samme Tolvprædiken, der er sandelig én af de fornødenste Prædikener her i Byen, saasom begge Menighedernes Tjenestefolk søger den, og foruden det at den er stadfæstet ved Lovens Lib. 2 cap. 4 § 16 pag. 226 og Ritual 142, saa er der og hellige Dage, da visse Texter til Tolvprædiken ere foreskrevne, ex. g. Taksigelsens Fest, den almindelige Bededag etc. Den har og aldrig hindret Katekisationen, saasom den har altid Ende Klokken 1, da Katekisationen strax begynder.

2. Mandag Morgen-Prædiken betjenes af den øverste Kapellan til Domkirken, som nyder derfor aarlig 15 Rdlr. efter Sal. Velbr. Jørgen Scheel til Estrup hans Stiftelse,

som haver funderet den og ladet en liden Bog trykke her i Aarhus 1640, hvor Texterne ere indførte, som da skulle forklares.

3. Tirsdag Morgen-Prædiken betjenes af Sognepræsterne til Domkirken og vor Frue Kirke og begge Kapellanerne til Domkirken hver sin Gang efter en gammel Kapitels-Slutning, afsagt i Aarhus Domkapitel 1641 den 6. Juli, hvilken ved et kongl. Reskript af Kong Frid. 3 er konfirmeret 1666 d. 4. Januar.

4. Onsdag Morgen-Prædiken betjenes af den øverste Kapellan til Domkirken, da han her holder Kommunion og andre hellige Forretninger, som Børnedaab, aabenbare Skriftemaal etc.

5. Torsdag Morgen-Prædiken betjenes af den nederste Kapellan til Domkirken, for hvilken saavelsom Tirsdags og Onsdags Prædikener nu findes ingen Fundatser, endskjøndt de uden Tvivl tilforn have været til og end denne Dag gjemmes udi private Forvaringer. Men saasom de Prædikener ere indrettede til Guds Tjeneste og Ære; ingen af dem, som det tilfalder at forrette, klager derover; de besøges og altid af nogle Guds Børn, som paa den Tid vil høre Undervisning og Trøst af Guds Ord; der bedes og hver Gang for Kongen og hans Hus, hvilket visselig for de daglige Forbønner har været velsignet iblandt os i saa mange Aar; der frembæres og daglig Syges og Nødlidendes Piner og Suk i Forbønner; det hindrer aldrig Bedestunden, saasom Morgen-Chor har Ende, før Morgen-Prædiken begynder; de kan og ikke hindre Katekisation, om den skal holdes, Onsdagen mere, end Søndags-Prædiken hindrer, at jeg jo holder hver Gang Katekisation for Skolebørnene i den latinske Skole: saa bliver det helt betænkeligt at afskaffe nogen af dem.

6. Lørdag Aften-Prædiken betjenes af den nederste Kapellan til Domkirken, som nyder derfor aarlig 10 Rdhr., hvilke ere Renten af den Kapital, som Sal. Mag. Niels Spentrup, Sognepræst til Domkirken, haver dertil givet,

og ladet Stiftelsen indgrave i en Sten paa en af Pillerne i Domkirken, men videre udført det i Fundatsen, skreven 1632 d. 13. Novbr., at samme Skrifteprædiken skal holdes ugentlig under evig og timelig Straf over alle dem, som det forvende eller kassere vilde, som Ordene lyde udi Fundatsen.

Foruden dette er her stiftet 4 Uger om Aaret, som kaldes Qvatemper, eller som vore gemene Almanakker kalder dem Tamperdages Uger, hvilke kaldes Catechismi Uger, fordi Catechismi 5 Parter i de Uge-Prædikener skal affhandles, Decalogus eller de 10 Bud Mandag, Troens Artikler Tirsdag, Herrens Bøn Onsdag, Daabens Sacr. [Torsdag] og Nadverens Sacr. Fredagen.

Endnu ydermere er givet en skjøn stor Klokke til Domkirken af Hr. Svend Arboe, øverste Kapellan til Domkirken, med en Fundats, skreven 1646 die innocentium (d. 28. December), hvor udtrykkelig nævnes, at til Mandags Prædiken og Onsdags Prædiken skal ringes med den Klokke, og lægges dertil denne Slutning: »Men hvis som saa skete (hvilket ikke formodes, det Gud og afvende) at nogen efter min eller min Hustrus Død af vore Arvinger eller andre denne vores velmenende og enfoldige Fundats ville rygge eller gjenkalde eller tilintetgjøre, og ikke lade den blive ved Magt i sine Punkter til Verdens Ende, ligesom den indeholder, da om nogen findes saa ugudelig, som det vilde gjøre, da, hvilken Dag og Tid han det gjør, skal Guds Vrede og Straf med timelig og evig Formaledidelse og Poen være og blive over hannem og hans ganske Hus.»

Det er de Ting, som mig herom er vitterligt, hvilket jeg ikke burde dølge, som den, der frygter for Forbandelse, hvilket ethvert Menneske bør gjøre, Ps. 109, v. 17, 18, 19; og hvor nøje Gud udfordrer den, endog naar den daarlig fremføres af en ugudelig, bør alvorlig mærkes og tages til Hjerter af 1 Sam. 14, v. 24, 37, 43.

Aarhus d. 23 Septbr. 1738.

F. Nannestad.

At Nannestads Erklæring til en vis Grad ikke har været uden Frugt, fremgaar af, at der til den Afskrift af Kongens Reskript af 1 Maj 1739 om Forandringerne i Gudstjenesten i Almindelighed, som tilsendtes Biskoppen i Aarhus, føjes Følgende:

•Som der ellers paa en Del Steder skal findes sære Fundatser paa en eller anden Uge Prædiken, hvorover Biskopperne, i Henseende til den Forandring, som vi derudinden ogsaa nu allernaadigst haver fundet for godt at gjøre, behøver vores allernaadigste Specialordre, hvorledes vi allernaadigst ville, at det dermed herefter skal forholdes, saa, hvad sig det Dig allernaadigst anbetroede Aarhus Stift angaar, da ville vi derom allernaadigst have anordnet og befalet:

At den i Domkirken af Mag. Niels Spentrup 1632 funderede Løverdags Pønitentse-Prædiken skal efter Fundatsen vedblive; men den i samme Kirke efter Jørgen Scheels til Estrup hans Fundats anordnede Mandags Prædiken, som den øverste Kapellan forretter, saa og Tirsdags Prædiken i samme Kirke, som efter Kapitlets Slutning af Ao. 1641 og højlovlig Ihukommelse Kong Friderich den Tredies Ao. 1666 paafulgte Konfirmation er anordnet, skal til en Onsdags Katekisation forandres, siden disse Prædikener lidet søges, og intet i Fundatserne skal være, som slig Forandring kunde hindre, dog at de, som dem efter Fundatserne bør forrette, dermed alternerer og derimod beholder de derfor hidtil nydte Indkomster.

Endelig, at de i Aarhus Domkirke stiftede fem Katekismus-Prædikener, som bør holdes fem Dage efter hinanden efter Katekismi fem Parter, om Mandag, Tirsdag, Onsdag, Torsdag og Fredag i fire dertil udnævnte Uger aarlig, skal forvandles i Katekisationer og ellers vedblive.“

Endelig tilføjer det særskilte Reskript for Aarhus Stift følgende Bestemmelser:

»At den i Randers ved a parte Fundats stiftede Søndags Tolvprædiken til Katekisation forandres. Ligeledes den i Horsens funderede Tirsdags Prædiken at henlægges til Fredagen, som efter Ritualen er vor danske ordinaire Bededag, hvor der i Kjøbstæderne plejer at holdes Kommunion, hvorimod den sammesteds stiftede Lørdags Skrifte-Prædiken beholdes«.

4. En Trolddomshistorie fra Aaret 1756.

Til Supplering af den Beretning, Hr. Provst L. Koch har givet foran S. 576—9 om en Trolddomshistorie, i hvilken to Præster i Sydsjælland, Mag. Otto Ferslev, Sognepræst i Hyllested, og hans Søn Christian Ferslev, der var hans Kapellan, spillede meget fremtrædende, men højst uheldige Roller, skal jeg meddele to Aktstykker i denne Sag, nemlig 1) det Kongebrev af 22. Oktober 1756, der paalagde Biskop P. Hersleb at tage sig af Sagen, og som fremkaldte Biskoppens S. 577—9 trykte Skrivelse af 28. s. M., og 2) Formular til den Afbigt, de to Præster skulde gjøre.

Frederik V. . . . Som Sognepræsten for Hyllested og Holsteinborg Mag. Otto Ferslöv og hans Søn Kapellanen Hr. Christian Ferslöv have ikke alene troet denne Passage og forsvaret dens Rigtighed, men og ladet sig bruge derudi og ikke undset sig for, til dig at indsende sin Relation, hvorledes disse Folk have søgt ham om Raad; at han har ladet Trolden stevne paa en højst forargelig Maade; at Trolden og er kommen, men usynlig, og har svaret; item at Trolden var intet andet end den lede Djævel, med videre, saavel Mag. Fersløvs som hans Søns

Kapellanens i højeste Maader brugte forargelige Forhold i denne Sag: Saa give Vi dig hermed tilkjende, at Vi allernaadigst have fundet for godt, at begge Præsterne offentligen for Landemodet skal indkaldes og tilrettesættes, samt efter en af dig forfattet Formular af Prædikestolen afbede den givne Forargelse; og skal Mag. O. Fersløv erlægge i Mulkt til Enkekassen 20 Rdlr. Derefter du dig allerunderdanigst haver at rette og til denne vores allernaadigste Børlings Efterlevelse den fornødne Anstalt at gjøre. Befalende dig Gud. D. 22. Oktober 1756.

Formular til Afbigten.

Det er denne ganske Menighed ikke ubekjendt, hvad Rygte der er gaaet over det hele Land om en Bjergetrold eller Bytting, som skal have løbet efter en ung Pige, talt med hende, og mange andre Urimeligheder, som Altsammen ved Undersøgning er befundet at være lutter Opdigt og Bedrageri: Jeg bekjender hermed, at jeg har været saa daarlig og lettroende, [da jeg blev spurgt om Raad]¹⁾ at tro saadan Fabel; at befatte mig med denne Sag; [at indkalde den forment Trold], og gjøre Spørgsmaal til Trolden, skjøndt han var usynlig. Det gjør mig ondt, at jeg har ladet mig forføre dertil, da jeg burde været visere, og derved styrket den Enfoldige udi saadan Overtro og Daarlighed, da jeg som Lærer mere burde betage andre Enfoldige saadan Superstition, og lære dem at frygte for Synd at gjøre, ikke for saadan Spøgeri og Opdigt. Især gjør det mig ondt af Hjærtet, at jeg har brugt saadant, til Guds hellige Navns Misbrug, at stevne og mane Trolden til mig. Og som jeg hermed har given Forargelse, saa fortryder det mig, og jeg hermed, efter Kongl. Befalning, afbeder det, og formaner Menigheden af dette Exempel at lære, hvor lidet der bør fæstes Tro

¹⁾ Det indklamrede skal Sønnen udelade i sin Afbigt.

til saadant, naar derom gaar Rygte. Enhver frygte Gud og hans Ord og vogte sig for Vantro og for Overtro.

5. Christopher Giessings Levned og Skrifter.

Hvad den bekjendte Samler og Udgiver af »Danske og norske Jubellærere«, Christopher Giessing, drev det til her i Verden, nemlig at blive Kantor i Roskilde, hvor han døde 1791, har man længe vidst; og ligeledes have hans nærmere Livsforhold heller ikke været ukjendte, bl. a. fra de forskjellige Literatur-Lexika. J. Worm har saaledes (III, 249 f.) meddelt Adskilligt, som han har faaet Underretning om fra Giessing selv; men nedenfor skal anføres den udførlige Beretning om Giessings Levned og Skrifter, af hvilken Worm har gjort sit Uddrag. Giessing naaede kun at faa udgivet af sine »Jubellærere« 1ste Del, 2den Del i to Bind, og 3die Dels første Bind; at han har haft Stof liggende samlet, saaledes Stamtavler udarbejdede, til en Fortsættelse og Slutning af Værket, fremgaar af forskjellige Steder i det, som er trykt; desværre synes det, at disse hans literære Efterladenskaber nu ere forsvundne, ligesom ogsaa de Manuskripter, han nedenfor omtaler dels som fuldførte, men utrykte, dels som paabegyndte, men ej tilendebragte, vistnok maa beklages som tabte.

α α α α α.

Jeg er født i Vendsyssel paa en Herregaard Langholt, hvor min Fader var Ridefoged; hans Navn var Christen Hansen Bedsted, født i Bedsted i Thy af Bønderfolk. Min Moder var Mette Giessing; hendes Fader var Hr. Christopher Giessing, Capellan cum spe succedendi hos den gamle Jubel-Lærer Hr. Jakob Ottesen, Sognepræst til

Ingstrup i Vendsyssel, hvis Datter Else Jakobsdatter han havde til Ægte. Min Moders Far-Fader var Jubel-Læreren Hr. Søren Hansen Ølgod, Provst og Sognepræst til Giesing i 60 Aar; hendes Faders Morfader var Jubel-Læreren Hr. Christopher Helsing (Treschow kalder ham p. 301 Christen efter M. Poulsens Catal. Past. Aarh.) Provst og Sognepræst til Holbæk og Udby i 57 Aar¹⁾.

I Daaben d. 18. Marts 1723 fik jeg min Mor-Faders Navn Christopher Giessing (min Moders Skjæbne var besynderlig, hendes Historie mærkværdig; hun fortjente Sted blandt danske Poetinder). Min Fader døde 1731 efter et Aars Tjeneste som Skoleholder og Bedemand i Grenaa. Min Stedfader Johannes Nicolai Ulsøe, By- og Herredsfoged i Grenaa (en Søn af Krigsraad og Regiments-skriver Marcus Ulsøe, som den 1. Juli 1748 døde i sin Kongl. Betjenings 55de og Alders 83de Aar), forlod ved Døden 1732 min Moder efter 30 Ugers Ægteskab i bedrøvelig Enkestand med 4 Børn. Hun drog efter hans Død til Viborg som et godt Levested for en fattig Enke.

Der fik hun mig i den latinske Skole Ao. 1735; men som hun fornam, at der den Tid ved Skolen var ikkun Lidet for et fattigt Barn aarlig at nyde, og hun mærkede altid hos mig en Lyst til at tegne og male, satte hun mig til den der i Byen værende berømmelige Kunst-Maler Gustav Lode at lære hans Profession. Et Aars Tid efter blev denne brave Mand kaldet til Kjøbenhavn at være Kongl. Hof- og Cabinet-Skildrer; jeg blev da atter sat i Viborg Skole 1737 om Paasken, og derfra sendt 1745 til Akademiet. Mine fattige Vilkaar tillod mig ej at blive i Kjøbenhavn; thi maatte jeg drage til Jylland og fik samme Aar ved Mikkelstdag Condition hos den gudfrygte⁽¹⁾ Hr. Poul Faber i Woere. Men som hans Omstændigheder taalede ej at holde en Student, saa fik jeg 1746 om

¹⁾ Disse 3de findes i min Samling om danske og norske Jubel-lærere.

Paasken Condition paa Estruplund for at informere hans ¹⁾ Børn i boglige Kunster og Musik, blev og brugt som hans Fuldmægtig ved Landvæsenet. Jeg fik Tilladelse af min Condition at drage til Kjøbenhavn, hvor jeg 1747 sustinerede Exam. Philos. 1748 blev jeg ved Paasken af Sl. Biskop Hygom sat til at være Collega 1mæ Classis ved Randers Skole, hvor Cantoratet blev mig tillige overdraget, eftersom jeg i min Skolegang var opvandt (!) ved Kirke-Musikens Tjeneste og tillige tjente stedse sub Choro Davidicorum, som den Tid florerede, men siden [er] afskaffet.

I Randers havde jeg den Lykke visse Timer daglig med Information i Tydsk og Tegning at opvarte 2de af S. T. Hr. General-Lieuten. Ove Juels Fr. Døtre, nuværende Fru Gehejmerraadinde Schach Rathlow og Fru Kammerherreinde Kaas. 1752 tillod velbemt. Hr. Biskop Hygom, at jeg afstod min Tjeneste ved Randers Skole til Laurids Brunow, som nu er Præst til Aarslev og dets Annexer, og drog jeg til Kjøbenhavn for at fortsætte mine Studeringer.

Men som Paupertas fuit semper fidissimus mei Comes, saa maatte jeg anvende al min Tid til Informationer, her i Regning og Skrivning, der i Latin eller Tydsk, hist i Musik eller Tegne-Kunst, som da kom mig ret vel tilpas. Blandt saadanne Opvartninger havde jeg den Ære at informere de 2de Baronesse-Søstre af Gyldenkrone, af hvilke den ældste, nuværende Obristinde paa Bierre i Jylland, blev af mig informeret til Confirmation, hvortil hun af Sl. Doct. Hauber blev antaget i St. Petri Kirke 6. Okt. 1754.

Ao. 1755 Onsdagen før Paaske blev jeg efter aflagte Musicaliske Prøve beskikket at være Collega 1mæ Classis og tillige Cantor ved Helsingørs Skole; her blev jeg og begjæret i mine ledige Timer at informere Hr. General-

¹⁾ o: Ejerens; den daværende Ejer af Estruplund var Hans Tørsleff.

Lieuten. Hauchs 2de Sønner (han laa den Tid med Regimentet i Guarnison der), havde og den Ære i den brave Hr. Capitain Lyttchens Hus at give Information i Musiken, saa og privatim at informere Sl. Hr. Rector Abildgaards Søn, som nu ligger ved Academiet i Kjøbenhavn.

Ao. 1758, 15. Aug., blev Cantoratet ledigt ved Roskilde Domkirke og Skole. Jeg gjorde derom Ansøgning, geleidet med min Rectors M. Abildgaards Recommendation. Men iblandt de mange Competenter var en gammel Student ved Navn Lerche, som tillige med mig og flere havde gjort Prøve tilforn paa Helsingørs Cantorat, og længe havde forestaaet Sangen i de kjøbenhavnske Kirker; ham blev Roskilde Cantorat givet Mandagen den 18. Sept. Men som han af en tærende Syge døde den 20de, saa vilde Guds Forsyn unde mig dette, hvortil jeg den 22de blev kaldet, og den 29. Sept., som var Mikkelsdag, 1758 af Hr. Provst Schultz indsat, gjorde da i Guds Navn min første Opvartning med Musik og Sang, og kunde ikke uden besynderlig Gemyts Rørelse siunge den Salme, hvorudi staar:

Hvad Du vil have frem, kand ingen forholde.

Mine frie Timer har jeg her i Byen iblandt anvendt til privat Information. Saaledes informerede jeg i Aaret 1762 fra første Advent til St. Hansdag 1763 en Discipel, Diderich Ibsen, at han ved offentlig Skole-Examen af Hr. Prof. Lysholm blev kjendt værdig til at have Sted i 4de Leitze efter 7 Maaneders Information. Dette haabefulde unge Menneske skulde efter 3 Aars public Information sendes 1766 til Academiet, men døde om Paasken til største Sorg for Forældrene, men ligesaa stor Sorg for Rector Lysholm, som ham til Ære i hans Grav indleverede til vores Biskop Harboe et helt Fascikel af latinske Vers, han havde gjort over adskillige Materier, ham givne af Herr Lysholm.

Ao. 1755 kom jeg i Ægteskab med Jomfru Anna Birgitta, fød 1729, hvis Fader var Mag. Peder Saabye, fordum Rector ved Aarhuus Skole. Gud haver givet os 6 Sønner og 6 Døttre, af hvilke den naadige Fader har gjemt hos sig 1 Søn og 5 Døttre.

Hactenus Laus Deo!

Hvad som hidtil af mit ringe Arbejd er trykt, er:

1. Supplic, indsendt i Cancelliet paa Helicon om at maa lade et Bryllups Vers trykke. Aalborg 1752, in folio.

2. Det høystbedrøvede Roeskildes almindelige Hierte-Sorg, forestillet i en Sørge-Cantat d. 18. Mart. 1766 ved Klage-Prædiken i Roeskilde Domkirke over høysalig Kong Frid. V. Kjøbenhavn in fol.¹⁾.

3. Gratulations-Cantata opferdt i Musiken paa den Kongl. Palais ved Dronn. Carol. Mathildæ Ankomst til Roeskilde. ibid. 1766. 4, ²⁾.

4. Tychoniana 1ste Bind. ibid. 1771 ³⁾ 8.

5. Tychoniana 2det Bind. ibid. 1772. 8.

6. Tanker om den i halvtredie Hundred Aar ved Guds besynderlige Forsyn og Velsignelse mangfoldig udbredte Stamme, som har frembragt i begge Rigerne saa mange brave lærde Pontoppidaner. Indsendt til et Bryllup. tr. Kbh. 1773.

7. Danske Jubel-Lærere eller Historisk Beretning om de Lærere, som efter Reformationen i Danmark og Norge i offentlige Embeder ved Skole, Academi og Kirken har tjent i 50 Aar og derover, afdeelt i 3 Classer efter Sl. Hr. Gerh. Treschows Maade. — I denne Samling findes over 260 Jubel-Lærere med hosføjede Genealogiske Tabeller over 50 i Tallet. — Dette Skrift er under Trykken i 4to.

¹⁾ Findes ikke paa det store kongl. Bibl.

²⁾ Findes paa kgl. Bibl. med Forfatterens Navn.

³⁾ I Bogen staar 1770.

Utrykte ligge hos mig:

1. Kingoviana eller D. Th. Kingos Levnets Historie tillige med hans trykte og utrykte Vers, hvorhos føjes hans Kobber.

2. Reenbergiana eller M. Morten Reenbergs Levnets Historie tillige med hans rare utrykte Prædikener og Piecer, hvorhos hans Kobber.

3. Tychoniana eller Fortsættelse af M. Tychonii efterladte Skrift.

4. Wormiana eller Mag. Jacob Worms Levnets Historie tilligemed hans satyriske Skrifter og Vers, hvorhos føjes hans Kobber efter et Knæ-Stykke, som findes i Confer. Raad Klevenfeldts Billed-Sal.

De af mig endnu ej til Ende bragte Mss. ere:

1. Roeskilde Catholske Bispers Historie med deres Sigiller og en Del deres Gravstene og Epitaphier aftegnede.

2. Roeskilde Bys Beskrivelse og derhos Skolens, Gymnasii og Regentzens Historie tillige med alle Lærernes Historie siden Reformationen.

3. Roeskilde Domkirkes Beskrivelse, hvorhos er alle Inscriptioner og Gravmæler samt Præsternes Historie siden Reformationen.

4. Fortsættelse af Sl. Provst Zwergii Siellandske Clerisie.

5. Hymnologia Sacra Danica, o: Historisk Beretning om vor danske Salmebog tilligemed deres Levnets Historie, som deri have gjort Salmerne.

Anm. Giessings ovf. S. 781 omtalte Stiffader, Joh. Nic. Ulsøe, var den fra den første holbergske Scene vel bekendte Skuespiller. (Se Overskou, Den danske Skueplads, I, 257).